

Téa Obreht

De tijgervrouw van Galina

Vertaald door Anke ten Doeschate

e-bookeditie, september 2011

SIGNATUUR

2011

Voor Štefan Obreht

In mijn vroegste herinnering aan mijn opa is hij zo kaal als een biljartbal en neemt hij me mee naar de tigers. Hij zet zijn hoed op en trekt zijn regenjas met de grote knopen aan. Ik draag lakschoentjes en een fluwelen jurk. Het is herfst en ik ben vier jaar oud. Er gaat een vanzelfsprekendheid van dit alles uit: van mijn grootvaders hand, het luide sissen van de trolleybus, de klamme ochtend en het drukbevolkte pad dat naar het citadelpark op de heuvel leidt. In het borstzakje van mijn opa's overhemd zit, zoals altijd, *Het jungleboek* met de vergeelde pagina's en de gouden bladeren op het omslag. Ik mag het niet vasthouden, maar het ligt de hele middag opengeslagen op zijn knie, terwijl hij eruit voorleest. Hoewel mijn opa zijn witte jas noch zijn stethoscoop bij zich heeft, spreekt de mevrouw bij de kassa hem toch met 'dokter' aan.

We passeren het karretje waar popcorn wordt verkocht, de kraam met paraplu's en de kleine kiosk met ansichtkaarten en foto's. We gaan de trap af, langs het vogelhuis waar de uilen met hun scherpe gehoor slapen, door het plantsoen langs de fortmuur, waar allemaal kooien staan. Ooit woonde hier een koning, een sultan met zijn janitsaren. Nu staan er in de schietgaten aan de straatzijde afgesloten troggen met lauw water. De tralies van de kooien zijn verbogen en hebben van de roest een oranje kleur. Met zijn vrije hand draagt mijn opa de blauwe tas die mijn oma voor ons heeft gevuld. Daarin zitten de zes dagen oude koolharten voor het nijlpaard en wortelen en selderij voor de schapen, de herten en de elandstier, die hier een

bezienswaardigheid is. In zijn zak heeft mijn opa een paar suikerklontjes verstopt voor de pony die de koets door het park trekt. Als ik daar later aan terugdenk, zie ik dat niet als sentimentaliteit maar als edelmoedigheid.

De tijgers verblijven in de buitenste gracht aan de rand van het fort. We beklimmen de trappen van het kasteel en passeren de watervogels, de beslagen ramen van het apenhuis en de wolf die nu zijn wintervacht kweekt. We lopen langs de lammergieren en de beren die de hele dag liggen te slapen en naar vochtige aarde en bederf ruiken. Mijn grootvader tilt me op en zet mijn voeten op de reling zodat ik kan neerkijken op de tijgers in de gracht.

Mijn grootvader noemt de tijgervrouw nooit bij naam. Terwijl hij zijn armen om me heen heeft geslagen en mijn voeten op de reling rusten, zegt hij soms: 'Ooit kende ik een meisje dat zo van tijgers hield dat ze er zelf bijna een-tje werd.' Omdat ik nog klein ben en van de tijgers houd omdat hij dat doet, denk ik dat hij mij hiermee bedoelt. Ik denk dat hij me een sprookje vertelt waarvan ik me kan inbeelden dat ik er zelf een rol in speel – en dat zal ik jarenlang blijven doen.

De kooien kijken uit op een binnenplaats. We gaan de trap af en lopen langzaam van kooi naar kooi. Er is ook een panter, waarvan de vaag zichtbare vlekken het oliezwarte vel verbleken, en een lome, dikke leeuw uit Afrika. Maar de tijgers zijn klaarwakker en stralen woede uit. Hun gestrepte schouders deinen op en neer, terwijl ze pal achter elkaar heen en weer over het smalle rotspad lopen. Hun zure, warme lucht is allesoverheersend. Ik zal die geur de hele dag blijven ruiken, zelfs nadat ik in bad ben geweest en al in bed lig. Ook daarna herinner ik me hem soms zomaar opeens: op school, tijdens een verjaardagspartijtje van een vriendinnetje, zelfs jaren later in het pathologisch laboratorium en tijdens de rit naar huis vanuit Galina.

Ik herinner me ook een gevecht. Een groepje mensen dat samendromt rondom de kooi van de tijgers. Onder hen een jongen met een ballon in de vorm van een pape-

gaai, een vrouw in een paarse jas en een man met een baard die het bruine uniform van de dierenverzorgers draagt. De man heeft een bezem en een blik met een lang handvat bij zich en veegt het gebied tussen de kooi en de buitenste reling schoon. Hij loopt heen en weer en veegt lege pakjes sap, snoeppapiertjes en popcorn op die mensen naar de tijgers hebben gegooid. De tijgers lopen met hem mee. De vrouw met de paarse jas zegt iets tegen hem en glimlacht. Hij glimlacht terug. Ze heeft bruin haar. De man met het blik staat stil en leunt op het handvat van de bezem. Op dat moment passeert een grote, grommende tijger rakelings langs de tralies. De verzorger steekt zijn hand tussen de tralies door en raakt zijn flank aan. Even gebeurt er niets. Dan ontstaat er een pandemonium.

De tijger vliegt de man aan en de vrouw begint te gillen. Plotseling zit de schouder van de verzorger tussen de tralies. Uit alle macht duwt hij zijn hoofd opzij en probeert hij de buitenste reling vast te grijpen. De tijger heeft de arm van de verzorger vast zoals een hond een groot bot zou beethouden: hij heeft zijn klauwen in de arm gezet en kauwt op het uiteinde. Twee mannen die er met hun kinderen bij staan, springen over de reling en grijpen de verzorger bij zijn middel en zijn maaiende vrije arm en proberen hem los te trekken. Een derde man steekt zijn paraplu door de tralies en steekt de tijger keer op keer in zijn ribben. De woedende tijger grauwt, gaat op zijn achterpoten staan, trekt aan de arm van de verzorger en schudt zijn kop heen en weer, alsof hij aan een touw trekt. Zijn oren liggen plat en hij klinkt als een ronkende locomotief. De verzorger is lijkkbleek en heeft de hele tijd geen kreet geslaakt.

Plotseling heeft de tijger er genoeg van en laat hij los. De drie mannen vallen naar achteren en het bloed spat in het rond. De tijger zwiept met zijn staart en de verzorger kruipt onder de buitenste reling door en gaat staan. De vrouw met de paarse jas is inmiddels verdwenen. Mijn grootvader heeft zich niet afgewend. Ik ben vier jaar oud, maar hij heeft mij evenmin het hoofd laten afwenden. Ik

heb alles gezien en later besef ik dat dat ook precies zijn bedoeling was.

De verzorger snelt onze kant op, onderweg naar de ziekenboeg, en windt een flard van zijn uniform om zijn arm. Hij kijkt kwaad en heeft een rood hoofd. Op dat moment denk ik dat hij bang is, maar later begrijp ik dat hij zich opgelaten en beschaamd moet hebben gevoeld. De gespannen tijgers vallen steeds weer uit naar de tralies. De verzorger laat een donker spoor achter op de kiezels. Als hij ons passeert zegt mijn opa: 'Jemig, wat ben jij een idioot.' De man zegt iets terug waarvan ik weet dat ik het niet hardop mag herhalen.

Ik sta daar verbeten en zelfingenomen in mijn laklaarsjes, voel me trots omdat mijn grootvader mijn hand vasthoudt en zeg: 'Hij is een idioot, hè opa?'

Maar mijn grootvader loopt al achter de verzorger aan en trekt mij met zich mee. Hij roept naar de man dat hij moet blijven staan zodat hij hem kan helpen.

De kust

De veertig dagen van de ziel beginnen op de ochtend na het overlijden. Die eerste nacht, voordat de veertig dagen beginnen, ligt de ziel nog roerloos op de bezwete kussens en kijkt ze toe hoe de levenden de handen vouwen, de ogen sluiten en het vertrek verstikken met rook en stilte om haar weg te houden bij deuren, ramen en kieren in de vloer zodat ze niet als een rivier uit het huis zal wegstromen. De levenden weten dat de ziel hen zal verlaten bij het aanbreken van de dageraad om plekken uit het verleden op te zoeken: scholen en studentenhuizen uit haar jeugd, legerbarakken en kazernewoningen, huizen die met de grond gelijk zijn gemaakt en daarna herbouwd, plekken die herinneringen oproepen aan liefde en schuld, problemen en ongebreideld geluk, optimisme en extase of aan prettige momenten die voor anderen niets te betekenen hebben. Soms voert de reis haar zo ver weg en duurt die zo lang dat ze vergeet terug te komen. Om die reden staken de levenden hun rituelen. Om ervoor te zorgen dat de vrijgelaten ziel weer terugkeert, zullen zij veertig dagen lang niet schoonmaken, wassen, opruimen noch haar eigendommen weghalen, in de hoop dat sentiment en verlangen haar huiswaarts zullen drijven en haar zullen aanmoedigen om een teken te geven of vergeving te schenken.

Als de ziel op de juiste wijze daartoe wordt verleid, zal ze na verloop van tijd inderdaad terugkeren om door laden te rommelen, in kasten te gluren en, zoekend naar de tastbare troost van haar levende identiteit, naar het afdruipek, de deurbel en de telefoon te staren. Om zich te herin-

neren waarvoor ze ook alweer dienden raakt ze steeds dingen aan die geluid maken. Zo maakt ze haar aanwezigheid kenbaar aan de andere bewoners van het huis.

Dit vertelde mijn oma toen ze me, zachtjes pratend aan de telefoon, liet weten dat mijn grootvader was overleden. Voor haar waren de veertig dagen een vanzelfsprekendheid, een onmiskenbaar feit, iets wat haar was bijgebleven van het begraven van haar ouders, een oudere zus, verscheidene neven en nichten en tal van onbekenden uit haar geboorteplaats, een cliché waarmee ze mijn grootvader had proberen te troosten als hij een patiënt verloor op wie hij bijzonder gesteld was geweest. Hij had het echter slechts als bijgeloof gezien, waarop hij steeds minder commentaar had geleverd omdat haar overtuigingen met het klimmen van de jaren nog versterkt waren.

Mijn oma was geschokt en kwaad omdat ze van grootvaders veertig dagen werd beroofd, die door de omstandigheden van zijn dood waren gereduceerd tot zevenendertig of achtendertig dagen. Hij was alleen en ver van huis gestorven. Ze had niet geweten dat hij al dood was toen ze de dag ervoor zijn kleding had gestreken en de afwas had gedaan en ze vreesde de spirituele gevolgen van die onwetendheid. Hij was overleden in een kliniek in Zdrevkov, een obscuur plaatsje aan de andere kant van de grens. Niemand had mijn oma kunnen vertellen waar Zdrevkov lag en toen ze het mij vroeg, vertelde ik haar naar waarheid dat ik geen idee had wat hij daar had uitgevoerd.

‘Je liegt,’ zei ze.

‘Niet waar, *bako*.’

‘Hij heeft ons verteld dat hij jou wilde opzoeken.’

‘Dat kan niet kloppen,’ zei ik.

Ik besepte dat hij tegen ons allebei had gelogen. Hij had mijn reis dwars door het land als voorwendsel gebruikt om er met onbekende bestemming tussenuit te knijpen – ze vertelde dat hij een week geleden met de bus was weggegaan, vlak nadat ik zelf was vertrokken. Het ziekenhuispersoneel in Zdrevkov had er na zijn dood drie dagen over

gedaan om mijn oma op te sporen, haar en mijn moeder van zijn dood op de hoogte te stellen en het vervoer van het stoffelijk overschot te regelen. Dat was die ochtend bij het mortuarium in de stad gearriveerd, maar inmiddels was ik bijna zeshonderdvijftig kilometer van huis. Ik stond in het openbare toilet van het laatste benzinstation voor de grens. Ik hield de telefoon tegen mijn oor gedrukt, had mijn broekspijpen opgerold, hield mijn sandalen in de hand en gleed met mijn blote voeten steeds uit over de groene tegels onder de kapotte wasbak.

Iemand had aan de kraan een gebogen slang vastgemaakt die met de tuit omlaag aan de waterleidingbuizen hing en met horten en stoten stroompjes water op de vloer liet spatten. Dat moest al uren het geval zijn, want het water stond overal. De groeven tussen de tegels waren nat en ook de hurktoiletten waren ondergelopen. De toiletjufvrouw, een dame van middelbare leeftijd die haar haar met een oranje sluier had bedekt en bij mijn binnenkomst in een hoekje op een stoel had zitten dutten, leek het niet te deren. Ik had haar een paar bankbiljetten in de hand gedrukt en haar weggestuurd. Voordat ik de hoorn van de haak had genomen, vreesde ik al de reden waarom mijn oma me zeven keer had opgepiept.

Ik was laaiend omdat ze me niet had verteld dat mijn grootvader was weggegaan. Hij had haar en mijn moeder verteld dat hij bezorgd om me was en wilde helpen bij mijn liefdadigheidstrip naar Brejevina, waar ik de kinderen in het weeshuis ging vaccineren. Ik kon mijn woede echter niet ventileren zonder mijn oma de waarheid te vertellen. Als ze had geweten dat mijn grootvader ziek was, wat hij en ik voor haar verborgen hadden gehouden, had ze me dat inmiddels wel verteld. Ik liet haar dus praten en vertelde niet dat we het slechte nieuws drie maanden eerder in het militaire ziekenhuis te horen hadden gekregen noch over de oncoloog, een collega die mijn grootvader al zijn hele leven kende, die hem de scans had laten zien, waarna mijn grootvader zijn hoed op zijn knie had gelegd en had gezegd:

‘Verdomme. Je gaat op zoek naar een mug en je vindt een olifant.’

Ik gooide nog twee munten in de gleuf en de telefoon zoemde. Mussen doken van de bovenkant van de bakstenen muren van de toiletruimte in de plassen rond mijn voeten en spetterden water over hun rug. Buiten lag de vroege middag roerloos in de zon te blakeren en ook hier hing een warme, klamme lucht die glansde in de deuropening. Buiten op het glinsterende asfalt stond een lange rij auto’s voor de douane. Ik zag onze auto, waarin, na een recente aanrijding met een tractor, aan de linkerkant een flinke deuk zat. Zóra zat achter het stuur. Met haar ene been, dat ze op de grond had gezet, hield ze de deur open. Geregeld keek ze om naar het toiletgebouw, steeds vaker naarmate ze dichterbij de douane kwam.

‘Ze belden gisteravond,’ zei mijn oma, nu harder prattend. ‘En ik dacht dat ze vast een vergissing hadden gemaakt. Ik wilde je niet bellen voordat we het zeker wisten, anders had je je onnodig zorgen gemaakt. Maar je moeder is vanochtend naar het mortuarium gegaan.’ Ze zweeg en zei toen: ‘Ik begrijp het niet. Ik begrijp er helemaal niets van.’

‘Ik ook niet, bako,’ zei ik.

‘Hij wilde je opzoeken.’

‘Daar wist ik niets van.’

Vervolgens sloeg ze een andere toon aan. Mijn oma vond het vreemd dat ik niet huilde of over mijn toeren was. De eerste tien minuten van ons gesprek dacht ze waarschijnlijk dat ik kalm bleef omdat ik aan het werk was in een vreemd ziekenhuis en misschien door collega’s werd omringd. Ze had me veel eerder het vuur na aan de schenen gelegd als ze had geweten dat ik me schuilhield in een toiletruimte bij de grensovergang, zodat Zóra me niet kon horen.

‘Heb je dan helemaal niets te zeggen?’ zei ze.

‘Ik weet het niet, bako. Waarom zou hij liegen dat hij naar mij ging?’

‘Je hebt niet eens gevraagd of het een ongeluk was,’ zei ze. ‘Waarom heb je me dat niet gevraagd? Waarom heb je niet gevraagd hoe hij is gestorven?’

‘Ik wist niet eens dat hij op pad was gegaan,’ zei ik. ‘Ik wist er echt niets van.’

‘Je huilt niet,’ zei ze.

‘Jij ook niet.’

‘Je moeder is er helemaal kapot van,’ zei ze. ‘Hij moet het geweten hebben. Ze zeiden dat hij doodziek was, dus hij moet het geweten hebben. Hij heeft het vast aan iemand verteld. Aan jou misschien?’

‘Als hij dat had geweten, was hij vast niet van huis gegaan,’ zei ik, in de hoop overtuigend te klinken. ‘Hij wist wel beter.’ Op een metalen plank boven de spiegel lag een stapel witte handdoekjes. Ik veegde mijn gezicht en nek met eentje schoon en pakte er nog een. Pas toen ik er vijf had gebruikt, bleven er geen grijze vegen meer op achter. Er stond geen wasmand waarin ik ze kon achterlaten, dus legde ik ze in de wasbak. ‘Waar ligt die plaats waar ze hem hebben gevonden?’ vroeg ik. ‘Waar is hij naartoe gegaan?’

‘Geen idee,’ zei ze. ‘Dat hebben ze niet verteld. Ergens over de grens.’

‘Misschien was het een gespecialiseerde kliniek,’ zei ik.

‘Hij was op weg naar jou.’

‘Heeft hij een briefje achtergelaten?’

Dat was niet het geval. Ik besepte dat mijn moeder en oma zijn uitstapje waarschijnlijk hadden gezien als een symptoom van zijn afkeer om met pensioen te gaan, zoals zijn relatie tot een nieuwe, bedlegerige patiënt die buiten de stad woonde dat in hun ogen ook was – ware het niet dat we die patiënt hadden verzonnen als voorwendsel voor zijn bezoeken aan de bevriende oncoloog die hij kende van de wekelijkse artsenuitdaging. Van hem kreeg hij injecties met pijnstillende middelen. Kleurrijke middelen, zei mijn grootvader als hij weer thuiskwam, alsof het slechts om water met kleurstoffen ging en het er allemaal niet meer toe deed. Hij had zijn gezonde teint grotendeels

behouden, waardoor hij zijn ziekte makkelijker kon verbergen, maar toen ik hem eens na afloop van zo'n doktersbezoek zag, dreigde ik alles aan mijn moeder te vertellen. 'Waag het niet,' zei hij. En daarmee was de kous af.

'Ben je al in Brejevina?' vroeg mijn oma.

'We zijn bij de grens,' zei ik. 'We komen net van de veerpont af.'

Buiten begon de stoet auto's weer in beweging te komen. Ik zag dat Zóra haar sigaret uitdrukte, haar been weer naar binnen trok en het portier dichtsloeg. Alle mensen die op de kiezelhelling de benen hadden staan strekken, een sigaretje hadden gerookt, hun banden hadden gecontroleerd, hun waterflesjes bij de fontein hadden gevuld, ongeduldig naar de lange rij auto's hadden gestaard, gebakjes en broodjes hadden weggegooid die ze hadden willen meesmokkelen of tegen de muur van het toiletgebouw hadden staan urineren, haastten zich nu allemaal naar hun voertuig.

Mijn oma zweeg even. Ik hoorde het geklik van de telefoonverbinding. 'Je moeder wil hem over een paar dagen begraven. Kan Zóra niet alleen naar Brejevina gaan?'

Als ik het aan Zóra had verteld, had ze me meteen naar huis gestuurd. Dan had ze mij de auto gegeven en was ze zelf met de koelboxen met vaccinaties liftend de grens over gegaan om de donatie van de universiteit bij het weeshuis van Brejevina aan de kust af te leveren. Maar ik zei: 'We zijn er bijna, bako, en die kinderen hebben die vaccinaties echt nodig.'

Ze drong niet meer aan. Mijn oma gaf me alleen nog de datum, tijd en plaats van de begrafenis door. Ik wist al waar die zou worden gehouden, namelijk op de Strmina, waar mijn overgrootmoeder Vera ook lag begraven, een heuvel die uitkijkt over de stad. Toen ze had opgehangen, duwde ik met mijn elleboog de kraan open en vulde de waterflesjes die ik, als voorwendsel om uit te stappen, had beloofd te vullen. Voordat ik mijn schoenen weer aantrok, veegde ik buiten op de kiezels mijn voeten droog. Zóra liet de motor draaien en sprong uit de auto om zelf ook naar

het toilet te gaan. Ik ging achter het stuur zitten, schoof de stoel naar voren zodat ik bij de gaspedaal kon en legde alle vergunningen en importdocumenten voor geneesmiddelen in de juiste volgorde op het dashboard. Twee auto's voor de onze stond een douanier in een groen overhemd dat tegen zijn borst plakte bij de hatchback van een ouder echtpaar. Hij deed de achterklep open, bekeek de kofferbak zorgvuldig en ritste de koffers open met een in een handschoen gestoken hand.

Toen Zóra terugkwam, vertelde ik haar niet over mijn grootvader. Tot nu toe was het voor ons allebei een deprimerend jaar geweest. Ik had de vergissing begaan om me tijdens de staking in januari bij de verpleegkundigen aan te sluiten. Hiervoor beloonde de kliniek in Vojvodina me met een schorsing voor onbepaalde tijd, waardoor ik nu al maanden thuiszat. In zekere zin was dat ook een meevaller geweest, omdat ik er voor mijn grootvader had kunnen zijn toen de diagnose werd gesteld. Aanvankelijk was hij daar blij om, maar desondanks greep hij elke gelegenheid aan om me vanwege die schorsing voor een ongeloflijke sukkel uit te maken. Toen hij zieker werd, bleef hij zo min mogelijk thuis. Hij vond dat ik zijn voorbeeld moest volgen, omdat hij mijn sombere blikken niet kon velen. Hij schrok zich telkens wild als hij 's nachts wakker werd en zonder bril mijn gestalte naast het bed ontwaarde. Volgens hem zou mijn oma uit mijn gedrag kunnen opmaken dat hij ziek was. Door ons stilzwijgen en onze gesprekken groeide haar argwaan. Dat mijn grootvader en ik ondanks onze respectievelijke pensionering en schorsing drukker waren dan ooit, droeg daaraan ook bij. Hij vond dat ik moest nadenken over mijn specialisatie en wat ik wilde doen als de schorsing werd opgeheven. Het verbaasde hem niet dat Srdjan, een professor in de biotechnologie met wie ik volgens hem 'had gescharreld', geen goed woordje voor me had gedaan bij het schorsingscomité. Op voorstel van mijn grootvader was ik weer vrijwilliger geworden bij de aan de universiteit verbonden Verenigde Klinieken, waarvoor ik

sinds het einde van de oorlog niet meer had gewerkt.

Zóra greep het vrijwilligerswerk aan als een mogelijkheid om afstand te nemen van een ruzie bij de Militaire Academie voor Geneeskunde. Vier jaar na haar afstuderen werkte ze nog steeds bij het traumacentrum in de hoop dat ze door de grote variatie aan chirurgische ingrepen die ze er moest uitvoeren, makkelijker een specialisatie kon kiezen. Helaas had ze het grootste gedeelte van die periode een leidinggevende gehad die in de hele stad als ‘de IJzeren Handschoen’ bekendstond – een bijnaam die hij had overgehouden uit de tijd dat hij hoofd Gynaecologie was en bij inwendige onderzoeken zijn zilveren armbanden omhield. Zóra is een vrouw met principes. Zo is ze al sinds haar dertiende atheïst omdat een priester haar toen vertelde dat dieren geen ziel hebben. ‘Bekijk het dan maar, meneer pastoor,’ had ze gezegd, waarna ze de kerk had verlaten. Nadat ze vier jaar lang de confrontatie met de IJzeren Handschoen was aangegaan, had er een incident plaatsgevonden waarover Zóra op last van het Openbaar Ministerie niet mocht praten. Ook tegen mij repte ze er met geen woord over, maar in de wandelgangen had ik begrepen dat het ging om een spoorwegarbeider, een ongeval en een vingeramputatie waarbij de IJzeren Handschoen, al dan niet onder invloed van alcohol, iets had gezegd als: ‘Maakt u zich geen zorgen, meneer. Bijt maar op de eerste vinger, dan is het makkelijker om aan te zien hoe de tweede eraf gaat.’

Daar kwam natuurlijk een rechtszaak van en Zóra was opgeroepen om tegen de IJzeren Handschoen te getuigen. Ondanks zijn reputatie had hij goede connecties binnen de artsengemeenschap en nu moest Zóra de onmogelijke keus maken of ze de man die ze al jaren verachtte trouw bleef of dat ze haar nog prille carrière en reputatie op het spel zette. Het was de eerste keer dat niemand – ik noch haar vader noch haar nieuwe vriendje – haar van advies kon dienen. Voordat we op pad waren gegaan, hadden we voor voorlichting en training eerst een week op het hoofdkantoor van de Verenigde Klinieken doorgebracht. Al die

tijd beantwoordde ze mijn nieuwsgierige vragen en de aanhoudende telefoontjes van de openbaar aanklager steevast met hardnekkig stilzwijgen. Maar gisteren had ze opeens bekend dat ze mijn grootvader om raad wilde vragen zodra we weer in de stad waren. Ze had hem de afgelopen maand niet meer in het ziekenhuis gezien en niet meegekregen dat hij nu een grijze gelaatskleur had en dat zijn huid nog maar losjes om zijn botten hing.

We zagen dat de douanier twee potten met schelpen van het bejaarde echtpaar afpakte en de volgende auto wenkte. Toen wij aan de beurt waren, besteedde hij twintig minuten aan het controleren van onze paspoorten, identiteitskaarten en universiteitsdiploma's. Hij opende de koelboxen met medicijnen en zette ze op een rijtje op het asfalt, terwijl Zóra met over elkaar geslagen armen boven hem uittorende en zei: 'U beseft toch wel dat ze in een koelbox zitten omdat ze niet te warm mogen worden? Of hebben ze u op de dorpsschool niets over koeling geleerd?' Ze wist dat alles in orde was en hij ons redelijkerwijs niets kon maken. Toch zag hij in deze confrontatie aanleiding om de auto een halfuur lang te doorzoeken op wapens, verstekelingen, schelpdieren en ongeoorloofde huisdieren.

Twaalf jaar geleden, voordat de oorlog uitbrak, waren de inwoners van Brejevina onze landgenoten. De grensovergang stelde niets voor. Het was een onbetekenende formaliteit. Je kon hem naar believen oversteken: rijdend, vliegend of lopend, door de bossen, over het water of over de velden. Douaniers bood je een broodje of een pot ingelegde paprika aan. Niemand vroeg naar je naam, hoewel iedereen ook toen al stiekem wilde weten wat je voor- en achternaam was. We gingen voor de wederopbouw naar Brejevina. Onze universiteit wilde met de plaatselijke overheid samenwerken en verschillende weeshuizen weer op poten zetten. Zo wilden ze een eerste poging doen om jonge mensen van de overzijde van de grens weer naar de stad te trekken. Dat was het officiële langetermijndoel van onze reis, maar in werkelijkheid kwam het erop neer dat

Zóra en ik kinderen moesten onderzoeken die door onze soldaten wees waren geworden. We moesten hen controleren op longontsteking, tuberculose en luizen en hen inenten tegen mazelen, de bof, rodehond en andere ziekten waaraan ze tijdens de oorlog en de zware jaren erna hadden blootgestaan. Onze contactpersoon in Brejevina, de franciscaner monnik fra Antun, was enthousiast en gastvrij. Hij piepte ons steeds op om zeker te weten dat onze reis voorspoedig verliep en ons ervan te vergewissen dat zijn ouders ons graag zouden ontvangen. Hij klonk altijd vrolijk, zeker als je in aanmerking nam dat hij de afgelopen drie jaar had gestreden voor de oprichting en de bouw van het eerste officiële weeshuis aan de kust en al die tijd zestig weeskinderen had opgevangen in een klooster dat eigenlijk plaats bood aan twintig monniken.

Zóra en ik ondernamen deze liefdadigheidstrip samen, maar het zou niet lang meer duren voordat we voor het eerst in de achtentwintig jaar dat we elkaar kenden ieder onze eigen weg zouden gaan. We waren van plan zelfs in onze vrije tijd onze witte doktersjassen te dragen, zodat we betrouwbaar maar ook indrukwekkend overkwamen. We vonden onszelf heel wat met onze vier koelboxen vol flacons met bmr- en poliovaccins en de dozen snoepgoed waarmee we het gehuil en geschreeuw waarmee het vaccineren vast en zeker gepaard zou gaan, in de kiem hoopten te smoren. We hadden een oude landkaart die al jaren in de auto lag, hoewel hij inmiddels verre van accuraat was. Bij elke reis die we ooit hadden gemaakt, hadden we deze kaart gebruikt. Overal was hij met een markeerstift bewerkt: gearceerde gebieden die we, onderweg naar een of andere medische conferentie, moesten zien te vermijden of het poppetje met belabberd getekende ski's bij de wintersportplaats waar we zo graag kwamen maar die nu niet meer in ons land lag.

Ik kon Zdrevkov, de plaats waar mijn grootvader was overleden, niet op de kaart vinden. Ik kon Brejevina evenmin vinden, maar voor vertrek hadden we al ontdekt dat

die plaats er niet op stond, dus hadden we hem zelf maar ingetekend. Het was een kleine kustplaats, zo'n veertig kilometer ten oosten van de nieuwe grens. We reden door dorpjes met rode daken die vlak aan zee lagen, passeerden kerken en weilanden met paarden en kwamen langs glooiende velden vol fleurige, paarse klokbloemen en door de zon beschenen watervallen die uit de rotsen boven de weg leken te springen. Zo nu en dan reden we door een bos. Dan werden we omringd door hoge pijnbomen, afgewisseld met olijfbomen en cipressen. De zee fonkelde als het lemmet van een mes op de plekken waar de afgrond niet door bomen aan het zicht werd onttrokken. De weg was gedeeltelijk verhard, maar op sommige plekken zaten kuilen en andere stukken waren onverhard en al jaren niet meer onderhouden.

De auto hobbelde op en neer door de sporen op de bergflank en ik hoorde de glazen flacons in de koelboxen tinkelen. Toen we zo'n dertig kilometer van Brejevina waren verwijderd, stonden er langs de weg steeds meer borden van hotelletjes en restaurants die er blijkbaar langzamerhand op hoopten dat de eilanden voor de kust weer toeristen zouden trekken. We zagen fruit- en delicatessenkraampjes en borden waarop zelfgemaakte peperkoekjes, *rakija* van druivenbladeren, plaatselijke honing, en ingemaakte kersen en vijgen werden aangetoond. Mijn oma had me drie keer opgepiept, maar Zóra had de mobiele telefoon en ik kon mijn oma onmogelijk terugbellen als zij bij me in de auto zat. Bij de volgende parkeerplaats hielden we halt. Er was een telefooncel, een met blauw zeil afgedekt kraampje met een barbecue en een toiletgebouwtje in het aangrenzende weiland.

Er stond een legertruck aan de andere kant van de kraam en ervoor stond een lange rij soldaten. De mannen in camouflagekleding wuifden zich met hun pet koelte toe en zwaaiden naar me toen ik uitstapte en naar de telefooncel liep. Plaatselijke zigeunerkinderen die flyers van een nieuwe nachtclub op Brac uitdeelden, lachten naar me aan

de andere kant van het glas. Toen renden ze naar de auto om sigaretten van Zóra te bietsen.

Vanuit de telefooncel zag ik de legertruck met het stofige, opgevouwen zeildoek en de grill van Boro's Braadvlees, waar een grote man, waarschijnlijk Boro zelf, met de platte kant van een enorm vleesmes hamburgers, kalfskarbonades en worstjes omkeerde. Achter de kraam, wat verder in het weiland, stond een grappig uitzierende, bruine koe die aan een paal was vastgebonden. Plotseling vermoedde ik dat Boro, zonder problemen de koe zou kunnen slachten met hetzelfde mes als waarmee hij de hamburgers omkeerde en het brood sneed, waardoor ik te doen had met de soldaat die bij een apart tafeltje met bijgerechten stond en uitjes op zijn broodje schepte.

Achter het stuur had ik niet gemerkt dat ik hoofdpijn had, maar nu mijn oma na zes keer overgaan de telefoon opnam, werd ik erdoor overvallen. Haar stem werd gevolgd door het schrille geluid van haar gehoorapparaat dat zich rechtstreeks uit de telefoon in mijn schedel boorde. Ik hoorde zachte piepjes toen ze het lager zette. Op de achtergrond hoorde ik de kalme en gedecideerde stem van mijn moeder die in gesprek was met iemand die bij hen op condoleancebezoek was.

Mijn oma klonk hysterisch. 'Zijn spullen zijn verdwenen.'

Ik zei dat ze moest kalmeren en vroeg wat er nu precies aan de hand was.

'Zijn spullen!' zei ze. 'De spullen van je grootvader, die zijn ... Je moeder is naar het mortuarium geweest. Ze hadden zijn pak, zijn jas en schoenen, maar zijn spullen, Natalia ... Die zijn verdwenen, ze zijn niet meegekomen.'

'Welke spullen?'

'Verdorie nog aan toe ... Welke spullen?' Ik hoorde hoe ze in haar handen klapte. 'Hoor je me wel? Ik zeg dat zijn spullen zijn verdwenen ... Die rotzakken in de kliniek hebben zijn hoed, paraplu en portemonnee gestolen. Dat is toch niet te geloven? Dat ze de spullen van een dode hebben gejat.'

Ik vond dat minder schokkend, aangezien ik had gehoord dat dat in ons ziekenhuis ook weleens gebeurde zonder dat daar zware sancties op stonden, meestal bij doden die niet werden opgeëist. Maar ik zei: ‘Er is vast iets misgegaan. Het kan geen grote kliniek zijn geweest, bako. Misschien komen ze nog. Misschien zijn ze ze vergeten.’

‘Zijn horloge, Natalia.’

‘Toe nou, bako.’ Ik dacht aan *Het jungleboek* in zijn jaszak en wilde vragen of dat ook ontbrak, maar voor zover ik wist had mijn oma tot nu toe niet gehuild en ik was als de dood dat ik iets zou zeggen wat haar alsnog in tranen zou doen uitbarsten. Op dat moment moet de onvergankelijke man even door mijn hoofd zijn geschoten, maar zo vluchtig dat ik me dat later niet meer kon herinneren.

‘Zijn hórloge.’

‘Heb je het telefoonnummer van de kliniek?’ vroeg ik. ‘Heb je ze al gebeld?’

‘Ik bel ze de hele tijd,’ zei ze, ‘maar ze nemen niet op. Er is niemand. Ze hebben zijn spullen gejat. Godallemachtig, Natalia, zijn bril ... Ook weg.’

Ik dacht aan zijn bril en hoe hij die altijd schoonmaakte door de glazen bijna geheel in zijn mond te stoppen en erop te blazen voordat hij ze afveegde met een zijden doekje dat hij altijd in zijn zak had zitten. Er kroop een verstijvende kilte in mijn ribben die niet meer verdween.

‘Wat is dat voor een plek waar hij is gestorven?’ zei mijn oma. Haar stem die hees was van het schreeuwen, brak nu een beetje.

‘Ik weet het niet, bako,’ zei ik. ‘Had ik maar geweten dat hij van huis was gegaan.’

‘Het had allemaal niet zo gehoeven ... Maar jullie tweeën liegen de hele tijd. Jullie zitten altijd ergens over te fluisteren. Hij liegt en jij liegt.’ Ik hoorde dat mijn moeder de hoorn probeerde af te pakken en mijn oma zei: ‘Nee.’ Ik zag dat Zóra uitstapte. Ze strekte haar benen en deed de auto op slot. De koelbox stond bij de bijrijdersstoel op de grond. De zigeuner kinderen leunden tegen de achterbum-

per en rookten samen een sigaret. ‘Weet je zeker dat hij geen briefje heeft achtergelaten?’ Mijn oma wilde weten wat voor briefje ik bedoelde. ‘Gewoon, een briefje. Een of andere boodschap,’ zei ik.

‘Ik heb werkelijk geen idee,’ zei ze.

‘Wat zei hij bij zijn vertrek?’

‘Dat hij naar jou toe ging.’

Nu was het mijn beurt om argwaan te koesteren. Ik maakte een inschatting van wie wat had geweten en wat verborgen was gebleven. Hij had zich verlaten op vertrouwen en miscommunicatie, op het oude patroon waarin we als familie in de loop der jaren geleidelijk aan waren vervallen, de neiging om elkaar voor te liegen over onze lichamelijke gezondheid en onze bezigheden buitenshuis, alleen maar om de ander geen verdriet te doen of angst aan te jagen. Ik moest weer denken aan de keer dat mijn moeder haar been had gebroken toen ze van het garage-dak van ons vakantiehuisje aan het meer bij Verimovo was gevallen. Toen hebben we mijn grootouders verteld dat we de terugreis moesten uitstellen omdat het huis was ondergelopen. En de keer dat mijn grootmoeder in een ziekenhuis in Strekovac een openhartoperatie moest ondergaan en mijn moeder en ik in zalige onwetendheid in Venetië vakantie vierden. Via een telefoonverbinding die zo stoorde dat mijn grootvader wel vanuit ons eigen huis moest bellen, loog hij glashard dat hij mijn oma spontaan op een kuurreis naar Luzern had meegenomen.

‘Geef mij het nummer van die kliniek in Zdrevkov maar,’ zei ik.

‘Waarom?’ vroeg mijn oma, nog altijd vol argwaan.

‘Geef het nou maar.’ In mijn zak zat een verkreukeld bonnetje, dat ik nu tegen het glas drukte. Van het enige potlood dat ik bij me had, restte nog maar een stompje. De gewoonte om een potlood te gebruiken totdat het niet meer tussen je vingers past, had ik van mijn grootvader. Ik schreef het nummer op.

Zóra stond naar me te zwaaien en wees naar Boro en zijn

braadvlees en de wachtenden voor de toonbank. Ik schudde mijn hoofd en keek vertwijfeld toe hoe ze over de modderplassen in de berm stapte en in de rij ging staan achter een soldaat met blauwe ogen die niet ouder dan negentien kon zijn. Ik zag hoe hij haar zonder gêne aanstaarde, waarop Zóra iets zei wat ik niet kon verstaan. Maar het bulderende gelach waarin de soldaten rondom de jongen met de blauwe ogen uitbarstten, was zelfs in de telefoonsel te horen en zijn oren werden knalrood. Zóra schonk me een zelfvoldane blik en bleef met over elkaar geslagen armen in de rij staan. Ze keek naar het zwarte bord waarop met krijt het menu was geschreven. Eronder was een koe met een paars hoedje getekend die verdacht veel op de vastgebonden koe in het weiland leek.

‘Waar zijn jullie nu?’ vroeg mijn oma.

‘We komen vanavond aan in Brejevina,’ zei ik. ‘Na het vaccineren komen we meteen naar huis. Ik zal mijn uiterste best doen om overmorgen terug te zijn.’ Ze zweeg. ‘Ik zal de kliniek in Zdrevkov bellen,’ zei ik, ‘en als we er op de terugweg langskomen, zal ik zijn spullen zelf ophalen, bako.’

‘Ik begrijp nog steeds niet,’ zei ze uiteindelijk, ‘dat we het geen van allen wisten.’ Ze wilde dat ik toegaf dat ik het wel had geweten en zweeg. ‘Je liegt,’ zei ze toen.

‘Ik weet nergens van, bako.’

Ze wilde dat ik zou zeggen dat ik de symptomen wel had herkend maar had genegeerd of dat ik hem erop had aangesproken. Ze was bang dat hij zijn naderende dood met niemand had kunnen delen en zocht naar iets wat die vrees kon wegnemen.

‘Zweer het dan,’ zei ze. ‘Zweer op mijn leven dat je van niets wist.’

Nu was het mijn beurt om te zwijgen. Ze wachtte mijn eed af, maar toen die uitbleef, zei ze: ‘Het is vast bloedheer daar. Drinken jullie wel genoeg water?’

‘Het gaat prima.’

Ze bleef even stil. ‘Als je vlees eet, let dan goed op dat het vanbinnen niet rood is.’